

Irodalom

- Angyalosi Gergely, 2007: *IGNOTUS-TANULMÁNYOK. KÖZELÍTÉSEK AZ „IMPRESSIONISTA” KRITIKA PROBLÉMÁJÁHOZ*. Universitas.
- Bendl Júlia, 1994: *LUKÁCS GYÖRGY ÉLETE A SZÁZADFORDULÓTÓL 1918-IG*. Scientia Humana Társulás.
- F = Ignotus: *FELJEGYZÉSEK*. Grill, 1909.
- Lengyel András, 2008: „...A DOLGOK ÉRTELME SZÉTOSZLIK, AKÁR A FELHŐ”. *ANGYALOSI GERGELY: IGNOTUS-TANULMÁNYOK*. *Holmi*, 7. sz. 962–970.
- LGYLEV = *LUKÁCS GYÖRGY LEVELEZÉSE (1902–1917)*. Vál., szerk., bev. Fekete Éva és Karádi Éva. Magvető, 1981.
- Márkus György–Vajda Mihály, 1997: *A BUDAPESTI ISKOLA. TANULMÁNYOK LUKÁCS GYÖRGYRŐL*, II. Vál. és szerk. Kardos András. Argumentum–Lukács Archívum.
- Selyem Zsuzsa, 2014: *TÁRGYNAK LENNI, ALANYNAK LENNI*. *Jelenkor*, 4. sz. 419–424.
- V = Ignotus *VERSEIBŐL*. Nyugat, 1918.
- Vezer Erzsébet szerk., 1967: *EMLÉKEZÉSEK*. Petőfi Irodalmi Múzeum.
- VI = *IGNOTUS VÁLOGATOTT ÍRÁSAI*. Vál., szerk., előszó Komlós Aladár. Szépirodalmi, 1969.

Kicsi Sándor András

A NYÁRSVITA ÚJ PERSPEKTÍVÁI

Vannak szituációk, amikor az előírás során, alulértelmezetten elég az anyag típusát, például egyszerűen fát említeni. Más esetekben, profánokban és szakrálisokban egyaránt, részletesebben specifikálni kell az anyagot. A barkaszentelés vagy pálmasantelés jellegzetes virágvasárnapi szertartás a katolikus liturgiában. A mediterrán országokban pálmát, északabbra fűzfabarkát áldanak meg, körmenetet tartanak, és a templom bezárt ajtaját megnyitják, Jézus virágvasárnapi jeruzsálemi bevonulásának emlékére. A magyar néphit szerint a kincés „varázsvessző”, a boszorkányság tanulásakor „bűvös kört” húzó bot mindig egy bizonyos fa ágából készült, példáulogyorófából; a lucaszék nyírfából (Pócs, 1990: 537.). A magyar esszé klasszikusa, Bajza József a faféleségeket specifikálva Shakespeare eperfájáról és a belőle készült tárgyakról emlékezett meg (1984: 130–131.). A szerb esszé nagy alakja, Milovan Danojlić ezzel szemben arról értekezett, hogy nyélnek (késének, baltáénak, ásóénak, kapáénak, seprűének stb.) sokféle fa jó. Ráadásul: „*A nyelet nem készítik, nem vágják; a nyelet félreteszik*” (1979: 60.). Ott szokott pihenni valamelyik sarokban mint bot, dorong, rúd, karó, majd adott pillanatban átlényegül nyéllé. Kós Károly a kalotaszegiek mintájára, közülük is a körösfőiek nyomán juharból készített sakkfigurákat (Benkő, 1983: 246.), a zsámbéki faragó pedig a juharon kívül főleg hársból, gyertyánból és gesztenyéből (Daniss, 1997). A faanyagok Zelnik József írásművészetében is komoly szerepet kaptak (1994: 144–148.).

Egy korábbi tanulmányomban (Kicsi, 1996, 2007: 63–72.) részletesen beszámoltam arról, hogy a magyar szabadművelési konyhán a nyárssal való sütésre több faanyagot is javallanak: egyesek a fűzet és akácot elvetik, mások éppen ezt a kettőt ajánlják, a kökényt és különösen aogyoróvesztőt azonban általában becsülik, véletlenül sem tiltják. A fa-

féleséget specifikáló ajánlásnak és tiltásnak többféle oka van: alapvető egyáltalán a nyársnak való alkalmasság, kiegészítésképpen pedig fontos az is, hogy a faanyag milyen ízt ad a nyárson sült ételnek. Kácsor László a vízparti életet népszerűsítő művében a nyárs adta ízokról is megemlékezett: a tölgyvessző savanykásan keserű, a fűz savanyú, a kecskerágó húzósan savanyú. Mintha a rossz bort jellemezte volna, ezt a három faféleséget említette, s megjegyezte: „*de még sorolhatná a szerző*”. Kár, hogy nem tette. Nyársnak a mogyorót, az akácot és a hántott nyírfát ajánlotta (1978: 104.).

A fogyasztható termést is kínáló kökény és a mogyoró említésére két további adatot is érdemes idézni. A kárpátaljai Ráton a legjobb szalonnasütő nyársnak a kökényfa (*Prunus spinosa*, *kökényfa*) számított (Kótyuk, 1993: 80.). György László színművész bányász apjának nyárson sültreceptje mogyorófavesszőt írt elő (1981: 105.).

Görgey Gábor a szalonnasütésről írt esszéjében (1983: 300–303.) a nyárs anyagának másféle kritériumát helyezte előtérbe: „*a család feje nem potyadék gallyakból faragta, hanem zöldellésnek indult bokrokról vágta a nyársnak valót, mert az élő ág nehezebben gyullad*” (1983: 302.).

A *mogyoró* szót a *mony* 'tojás' szó kicsinyítőszó származékának szokás etimologizálni. E szó, pontosabban a 'mogyoró' jelentésű szavak a rokon nyelvekben (például finn *pähkinä* és megfelelői) fontos szerepet játszottak az úgynevezett életföldrajzi (biogeográfiai) módszert bemutató Moór Elemérnek az őshazát lokalizáló munkásságában (1963: 128–154.). A lomberdős vidékeken megtalálható mogyoró funkcionális megfelelője a tajgai cirbolyamag (cirbolyadió), s a mogyoróval némely rokon nép, például az udmurtok (vojákok) körében rivalizál is a cirbolyamag a rusztikus cemege címéért. Hasonlóképpen az őshazát (magyart, messzebről finnugort, még nagyobb történeti távlatlalt urálit) lokalizálni próbáló elméletekben később, a mogyorót felváltva a tajgai fenyőfélések elnevezéseinek egyezései váltak kritériummá. Hajdú Péter már öt faféleség – négy tajgai fenyő, a luc (*Picea*), a cirbolyafenyő (*Pinus cembra* vagy inkább a szibériai fenyő, *Pinus sibirica*), a jegenyefenyő (*abies*) és a vörösfenyő (*Larix*), továbbá a lombos fákat képviselő szil (*Ulmus*) – elnevezései alapján az uráli őshazát a szibériai tajgának a lomberdőségekkel érintkező nyugati határára helyezte (Hajdú, 1976: 8–9.; Hajdú & Domokos, 1978: 45–60.; szigorúan őt követte, feladatát így felemás módon teljesítve, minden alternatíva mellőzésével Járainé, 1982: 167–189.). Akadt olyan elmélet is, amely az őshazát a mézelő méhek, a méznyersanyagot adó fák (az érdekes módon itt is szerephez jutó fenyők mellett hárs, nyír, nyár, fűz stb.) alapján próbálta lokalizálni (Veres, 1990, 1997). A vita egyelőre nyugvóponton van. Angela Marcantonio ugyanis nemcsak az uráli és finnugor nyelvcsalád létét veti el, az őshaza lokalizálását is okafogyottnak tekintve, hanem az életföldrajzi módszert is tarthatatlannak ítéli, az újabban széleskörűen elismert Hajdú elméletének azonban részletes cáfolatát adva (2002: 181–184., 2006: 268–272.).

A mogyoróvessző (vagy egyszerűen fadarab) jelentkezhethet egy Geoffrey Gruber amerikai nyelvész által felfedezett talány esetében is, amely összefügg a kvantorok hatókörével, a határozatlansággal és a mély esetekkel (EREDET és CÉL) is. A példamondatok közül a negyedik szokatlan:

Vili minden nyársat egy mogyoróvesszőből faragott ki.

Vili minden mogyoróvesszőből egy nyársat faragott ki.

Vili egy nyársat faragott ki minden mogyoróvesszőből.

*Vili egy mogyoróvesszőből faragott ki minden nyársat.

(Gruber, 1976: 191–193.; Jackendoff, 1983: 207.; Ter Meulen, 1997: 109.)

Nyelvészeti szempontból érdekesek még a nyárson sütés igéi. Ezek egyes nyelvekben az általános 'süt' jelentésű igék: angol *broil*, *grill*, spanyol *asar*, *tostar*. Más nyelvekben specifikáltak: kínai *hao* 'ropogósa süt (roston, nyárson, grillen)' (Nagy, 1986: 175.). Hasonló jelentésű a mandzsu *solo-* (*sholo-*) ige, amely a gazdag mandzsu ételkészítésben a *buju-* 'főz', *tasga-* 'süt', *caru-* 'zsírban süt' stb. igékkel állhat kontrasztban (Yamamoto, 1969: 16.). Papp Ferenc a magyar szalonnasütés leírására használható orosz igék közül három vetekvő jelöltet is felsorolt (1979: 104–105.).

Irodalom

- Bajza József: ELFELEDETT ÍRÁSAI. Szerk. Fenyő István. Magvető, 1984.
- Benkő Samu: BESZÉLGETÉS A SAKKFIGURÁIRÓL. = Kós Károly: „KÖBÖL, FÁBÓL, HÁZAT... IGÉKBŐL VÁRAT”. Gondolat, 1983: 240–250.
- Daniş Győző: A ZSÁMBÉKI KIRÁLYCSINÁLÓ. *Népszabadság*, 1997. február 21. 8.
- Danajlić, Milovan: A KÉTELKEDÉS JOGA. Lírai ESSZÉK. Ford. Predrag Stepanović. Európa, 1979.
- Görgy Gábor: A FÉL KUTYA MÁSIK FELE. Szépirodalmi, 1983.
- Gruber, Jeffrey: LEXICAL STRUCTURES IN SYNTAX AND SEMANTICS. Amsterdam, etc.: North-Holland, 1976.
- György László: A „BÁBTANK” – LEMARADT. = MŰVÉSZEK FŐZŐKANÁLLAL. Összeáll. és szerk. a *Magyar Konyha* szerkesztősége. IPV, 1981: 104–105.
- Hajdú Péter: BEVEZETÉS AZ URÁLI NYELVTUDOMÁNYBA. Tankönyvkiadó, 1976³.
- Hajdú Péter & Domokos Péter: URÁLI NYELVROKONAINK. Tankönyvkiadó, 1978.
- Jackendoff, Ray: SEMANTICS AND COGNITION. Cambridge, Mass. & London: The MIT Press, 1983.
- Járainé Komlódi Magda: TÖRTÉNETI NÖVÉNYFOLDRAJZ. = Tardy János, szerk.: BEVEZETÉS A MAGYAR ŐSTÖRTÉNET KUTATÁSÁNAK FORRÁSAIBA, IV. Tankönyvkiadó, 1982: 129–189.
- Kácsor László: VÍZPARTI TÁBOROZÁS. *Natura–MOHOSZ*, 1978.
- Kicsi Sándor András: MILYEN FÁBÓL KELL NYÁRSAT VÁGNI? *Holmi*, 8(1996)7: 1009–1013. Újra in: Kicsi Sándor András: KONYHA ÉS LÉLEK. *Orpheusz*, 2007: 63–72.
- Kótyuk István: NÉPI NÖVÉNYISMERET ÉS NÖVÉNYTANI SZÓKINC S RÁTON. = AZ UNGVÁRI HUNGAROLÓGIAI INTÉZET TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNYE. Ungvár & Bp.: Intermix Kiadó, 1993: 75–93.
- Marcantonio, Angela: THE URALIC LANGUAGE FAMILY. FACTS, MYTHS AND STATISTICS. Oxford & Boston: Blackwell, 2002. AZ URÁLI NYELVCSALÁD. TÉNYEK, MÍTOSZOK ÉS STATISZTIKA. Ford. Imre Kálmán. *Magyar Ház*, 2006.
- Moór Elemér: A NYELVTUDOMÁNY MINT AZ ŐS- ÉS NÉPTÖRTÉNET FORRÁSTUDOMÁNYA. Akadémiai, 1963.
- Nagy Bálint: KÍNAI TÁRSALGÁS. Tankönyvkiadó, 1986.
- Papp Ferenc: KÖNYV AZ OROSZ NYELVRŐL. Gondolat, 1979.
- Pócs Éva: NÉPHIT. = Dömötör Tekla, szerk.: MAGYAR NÉPRAJZ, IV. FOLKLÓR, 3. NÉPSZOKÁS – NÉPHIT – NÉPI VALLÁSOSÁG. Akadémiai, 1990: 527–692.
- ter Meulen, Alice G. B.: REPRESENTING TIME IN NATURAL LANGUAGE. Cambridge, Mass. & London: The MIT Press, 1997.
- Veres Péter: TANULMÁNYÚTON AZ ŐSHAZA NYOMÁBAN A SZOVJETUNIÓ FÖLDJÉN. = ETNOLÓGIAI TANULMÁNYOK BOGLÁR LAJOSNAK AJÁNLVÁ. MTA Orientalisztikai Munkaközösség, 1990: 86–89.
- A FINNUGOR ŐSHAZA MEGHATÁROZÁSA. *História*, 19(1997)8: 13–15.
- Yamamoto Kengo: A CLASSIFIED DICTIONARY OF SPOKEN MANCHU. Tokyo: Gaikokugo Daigaku, 1969.
- Zelnic József: VISSZA AZ ÜNNEPHEZ. Pesti Szalon, 1994.